

УДК 37.015.31:7-053.4

DOI 10.31494/2412-9208-2018-1-1-63-67

О. М. Сахарова,
аспірантка

(Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського)
alenasaharova4@gmail.com

ІГРАШКА ЯК ЗАСІБ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація

У статті розкривається вплив різних видів іграшок на всебічний розвиток дитини дошкільного віку, аналізується книжки-іграшки, музичні іграшки та їх роль у формуванні естетичного смаку, художніх здібностей та естетичному вихованні дитини загалом.

Ключові слова: іграшка, книжка-іграшка, естетичне виховання, всебічний розвиток, художній розвиток.

Summary

At the article reveals the influence of various types of toys on the comprehensive development of a child of preschool age, analysis of books of toys, musical toys and their role in shaping the aesthetic taste, artistic abilities and aesthetic education of the child as a whole.

Key words: toy, toy-book, aesthetic education, all-round development, artistic development.

Постановка проблеми. Іграшки по праву займають чільне місце в історії людства, поява яких була ще в первісному суспільстві. Як відомо, найпершими іграшками дітей були камінчики, палички, гіллячко чудернацької форми тощо. Так, за дослідженням відомого колекціонера і знавця іграшки Г. Блінова, першими дитячими іграшками “мабуть, були випадкові предмети. Камінці, шишки, сухі гілочки. І такі “іграшки”, зрозуміло, старші, ніж сама людина” [1]. Історія іграшки тісно переплетена з історією культури суспільства. Кожна епоха має свої іграшки, що залежать від розвитку суспільства, його духовної культури, естетичних вподобань. Тож у різні історичні епохи до іграшки висувалися певні вимоги, що зумовлено історичними особливостями розвитку суспільства. Так, на початку ХІХ ст. Т. Лубенець чітко окреслив основні вимоги до іграшок цього часу: здатність викликати роботу уяви, відповідність віку, природність походження матеріалу для неї.

Аналіз досліджень і публікацій. Іграшка у всі часи не залишалася поза увагою науковців, педагогів, психологів, культурологів (В. Абраменкова, О. Батухтіна, О. Вовчик-Блакитна, Л. Герус, Т. Коваленко, Л. Сірченко, О. Смирнова, М. Стельмахович та ін.). Її значення в житті підростаючої особистості важко переоцінити. Проблеми ігрової діяльності та іграшки належать психолого-педагогічні дослідження Л. Виготського, Д. Ельконіна, Р. Жуковської, О. Запорожця, Б. Неменського, Л. Обухова, Е. Фльоріної та ін.

Досліджували народну для визначення її естетичної виразності такі педагоги, як О. Авдєєв, М. Бахтін, П. Богатирьов, Ю. Лотман, О. Найдєн, С. Новосьолова, В. Пропп та ін., та мистецтвознавці М. Бартрам, О. Бенуа, Г. Блінов, І. Дайн, Г. Локуцієвська, І. Макарова, О. Найдєн, Т. Перевезенцева, С. Ханемен та ін. Проблему типології книжки-іграшки в системі дитячих видань

вивчали С. Антонова, С. Болховітінова, Б. Валуєнко, С. Карайченцева, Е. Огар, Д. Попова.

Чимало статей присвячено особливостям добору та використанню іграшок, народній іграшці, її виховному значенню, у тому числі й впливу на естетичний розвиток дитини. Так, на думку О. Вовчик-Блакитної, іграшка дозволяє здійснити основні естетичні та педагогічні функції культури [4]. О. Смирнова вважає, що іграшка здатна втілити типові зразки відповідного стилю та естетики, дати уявлення про соціальні відносини та моральні норми, прийняті в суспільстві, тобто передати дітям сучасний для періоду її створення “дух часу” [5].

Метою статті є розкриття впливу різних видів іграшки на всебічний розвиток дитини дошкільного віку, аналіз книжок-іграшок, музичних іграшок та їх роль у формуванні естетичного смаку, художніх здібностей та естетичному вихованні дитини.

Аналізуючи наукові дослідження з проблеми естетичного виховання дітей дошкільного віку, зауважимо, що не всі вчені вбачали в іграшці естетичний вплив на особистість дитини. На їхню думку, іграшка несе свою цінність лише як засіб розумового та морального виховання, вважаючи, що вона “надає можливість працювати органам зовнішнього чуття” [3].

Так, у 1935 році за редакцією Є.Фльоріної було надруковано “Список іграшок, дозволених та заборонених комітетом при Наркомпросі РСФСР”, який містив перелік, дозволених та заборонених для виробництва і продажу. Так, відповідно до вимог іграшка заборонялася, якщо вона: ідеологічно не витримана і педагогічно шкідлива, антихудожня за оформленням; технічно погано виготовлена; є не стільки іграшкою, скільки статуеткою чи моделлю, наочним посібником. Саме така інформація надходила у відділ наочних посібників для надання експертного висновку тій чи іншій іграшці, запропонованій для продажу [10].

У науковому дослідженні С. Новосьолової “Педагогічні вимоги та вікова адресність іграшок”, що вийшла друком у 1987 р., було подано перелік іграшок для кожної вікової групи, висунуто педагогічні вимоги до них та розроблено методичні рекомендації. Найбільш важливою педагогічною вимогою авторка називала ідейну спрямованість іграшки, яка повинна відображати прогресивні явища сучасної дійсності та утверджувати гуманне, оптимістичне, життєстверджуюче ставлення дитини до навколишнього світу. Іграшка також повинна бути зразком прекрасного та інформувати дітей про явища природи за допомогою художнього образу, сприяти гармонійному та всебічному розвитку особистості з урахуванням вікових особливостей дітей та зони їх найближчого розвитку [7].

Окрім педагогічних вимог, до іграшок ставляться естетичні (естетична привабливість, художня виразність), гігієнічні (безпечна для життя і здоров'я дитини, якісна, нетоксична, негорюча) та психологічні (не повинні негативно впливати на психіку дитини, не провокувати агресію, не викликати залежність).

Виступаючи складовою естетичного виховання, художній розвиток дитини сприяє розвитку естетичних та художніх смаків, розвитку її художніх здібностей. Тому музичні іграшки (дзвіночки, музичні молоточки, бубонці, брязкальця та ін.) також сприяють рішенню завдань естетичного виховання: розвивають музично-слухові уявлення, музичну пам'ять і відчуття ритму. Діти

отримують естетичну насолоду від слухання музики, співів, музично-ритмічних рухів та музичної імпровізації. Так, наприклад, дитячі музичні інструменти (ксилофони, металофони, барабани, балалайки тощо) дають можливість не лише слухати музику, а й самостійно добирати знайомі мелодії, брати участь в оркестрі. Електронні дитячі музичні інструменти сприяють вихованню любові до слухання музичних творів, власного виконання музики; позитивно впливають на емоційний стан дітей та розвиток їхніх творчих здібностей (відчуття тембру, ритму, ладу музичних творів). Гра на дитячих музичних інструментах створює в дітей відчуття радості, веселого настрою, емоційного комфорту, задоволення від спілкування з музикою.

Використання іграшок у різних видах театру (ляльковому, тіньовому, бібабо та ін.) розвиває в дітей естетичний смак, виховує вміння співчувати казковим героям та виробляє стійкий інтерес до театру в цілому. Діти навчаються бачити красиве в зовнішності, поведінці, вчинках театральних персонажів.

Крім того, для розвитку художніх здібностей та естетичних смаків дітей пропонуємо дорослим використовувати різні картонні іграшки чи кубики, мозаїку, розмальовки, пластилін, різноманітні набори з художніх ремесел (набір для випалювання, різьблення по дереву; комплект фарб для роботи з декоративно-ужитковим матеріалом). Усе це сприятиме формуванню в дітей системи цінностей, позитивного ставлення до предметів, мистецтва, людей, до себе.

На естетичний та розумовий розвиток дитини дошкільного віку ефективно впливає й книжка-іграшка, завдяки якій вихователь збагачує заняття, поєднуючи гру з читанням.

За С. Болховітіною, книжкою-іграшкою є “видання, складені у вигляді віяла, гармошки тощо або вирізані у вигляді будь-якої фігури, що містять картинку з текстом або випускаються без нього”. Авторка подає класифікацію книжок-іграшок: книжки-вертушки (два-три кола з картинками, що змінюються в спеціальних вирізах), книжки-витівки (з “вимовними” звуками або складовими зображеннями), книжки-ширмочки, книжки-розкладаночки (при розкритті книги зображення встають і утворюють просторові композиції), книжки-малята, що виділяються не стільки конструктивною формою, скільки своїм форматом [2].

Книжка-іграшка – це видання особливих конструктивних форм, призначене для розумового та естетичного розвитку дітей. Існує кілька видів класифікації книжки-іграшки. Так, Е. Огар вказує, що “вітчизняний асортимент книжок-іграшок поки що доволі бідний. Натомість у світовій практиці ... налічується чимало цікавих за конструкцією типів дитячих видань” [6]. Автор розрізняє такі види: книжка-“забавка”, музична книжка-іграшка, книжка-“розкладанка”, книжка-“шопка”, книжка-“куліска”, книжка-“вирубка”, книжка-“панорамка”, “ажурна” книжечка, книга з серії “доторкнися і відчуй”, а також пальчикова книжка-іграшка.

Книжка-“забавка” виготовляється зі спеціальних пластмасових, гумових, тканинних матеріалів. Такі книжки можуть бути обшиті тканиною з рельєфними аплікаціями на обкладинці, бути з синтетичних матеріалів, що підходять для купання [6].

Музична книжка-іграшка має звукові клавіші (музич, де нижня частина розвороту має клавіатуру, часто з цифрами, щоб дитина могла відтворити

будь-яку мелодію, а верхня має текст).

Книжка-“розкладанка” має яскраві картонні сторінки різноманітних кишенькових форматів, найчастіше вони виготовляються у вигляді “ширмочок”, “гармошок”. Цікавим є те, що такі книжки можуть розгортатися в різних напрямках до створення аркуша великого розміру й утворювати ілюстрацію до нерозгорнутої сторінки, де вміщено текст і стрілки – позначки напрямів розкладання [6].

Книжку-“шопку” та книжку-“куліску” можна назвати своєрідним “міні-театром на столі”, що мають рухові вставні елементи та таку конструкцію, де наступна сторінка вкладається в попередню.

Цікавою є конструкція книжок-“вирубок”. Вони на всіх сторінках мають вирубки в одному місці, і тоді на оправі виникають стереоефекти – об’ємне озеро, сонце тощо [6]. У таких книжках-“вирубках” герої мають дуже реалістичний вигляд. Їх кумедні мордочки змінюються з кожним перегортанням сторінок, адже очі виготовлені з блістеру, рухаються, як у веселої дитячої іграшки. Такі книжки-фігури виготовлені з твердого ламінованого картону.

Форма книжки-“панорами”, як правило має портативний формат, який розгортається у вертикальній або у горизонтальній площині [6]. Ігровий елемент у таких книгах розташований на кожній картонній сторінці та має фігурки, що піднімаються під час розкриття завдяки спеціальним розрізами на сторінці. Коли відкриваєш таку книжку-“панорамку”, то перед очима постає об’ємне зображення. Гортати її слід обережно, щоб не порвати об’ємні фігури.

Досить цікавими є “ажурні” книжечки. Характерною особливістю їх є те, що вони мають різноманітні отвори і вирізи, через які дитині треба ніби заглядати в середину книжки. Кожна нова сторінка відкриває дитині щось нове, оскільки не повторюється жоден розворот. Така книжка дуже добре розвиває мануальні здібності дитини: (спритність пальців і рук), що допоможе виконувати точні рухи.

У ґрунтовному дослідженні Д. Попова подає проектну типологію книжки-іграшки на основі класифікації здібностей. Окрім уже названих книжок-іграшок, науковець називає м’які книжки-іграшки, пальчикові книжки-іграшки, книжки-пампушки, звукові книжки-іграшки, книжки-головоломки, книжки-пазли, книжки-аплікації, книжки-саморобки. Також нею розроблено класифікацію книжок-іграшок, виготовлених з різного матеріалу: м’які книжки (книжки з тканини, книжки-пампушки), книжки для ванни, книжки зі звуковими модулями, книжки зі стереоілюстраціями, пальчикові книжки-іграшки; книжки з паперовою лялькою [8]. Книжки-пампушки – це книжечки з чудовим поєднанням форми та змісту, м’якенькі, майже невагомні, дуже пластичні, малюнки в них можна виймати і ставити, змінюючи місце розташування. Такі іграшки допомагають розвивати увагу, логіку, фантазію і моторику рук дитини, сприяють розвитку естетичної насолоди і смаку.

Книжка-іграшка поєднанням мистецьких і технічних засобів сприяє інтерактивній художній діяльності дитини в різних формах: читання, декламування, слухання, театралізація, художня творчість, музиціювання. Граючись книжкою-іграшкою, дитина вчиться сприймати мистецтво, отримує знання і реалізує їх (особиста творчість). Виконуючи певні дії з книжкою-іграшкою, дитина може розмальовувати її, конструювати, створювати певні рольові ситуації, музикувати і використовувати для театралізації, що

сприятиме естетичному розвитку.

Таким чином, книжки-іграшки своєю гармонійністю, символічністю конструктивно-художньої форми, утворюють таку художню модель, яка формує естетичні уявлення дитини, художнє мислення, смак до творчості і самореалізації.

Висновок. Отже, іграшка, виступаючи важливим джерелом і засобом естетичного виховання дітей дошкільного віку, може використовуватись як на занятті, так і повсякденному житті дитини, розвиваючи її естетично, навчаючи помічати красиве в буденному, знайомому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович А. А. Декоративно-прикладне мистецтво / за ред. А. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич – Львів : Світ, 1992. – 272 с.
2. Болховитинова С. М. Композиция изданий: Особенности проектирования различных типов изданий : учеб. пособ. / С. М. Болховитинова. – М. : Изд-во МГУП, 2000. – С. 81.
3. Вирениус О.С. Значение игрушек: по поводу выставки игрушек 1890 г. / О. С. Вирениус // Воспитание и обучение. – 1890. – № 7 – 8. – С. 257 – 272.
4. Вовчик-Блакитна О. О. Дитяча іграшка та гра – справа серйозна / під ред. О. О. Вовчик-Блакитна // Обдарована дитина : Науково-практичний освітньо-популярний журнал. – 2009. – № 1. – С. 54 – 59.
5. Во что играют наши дети? Игры и игрушки в зеркале психологии / Е.О. Смирнова и др. – М. : Ломоносовъ, 2009. – 224 с.
6. Огар Е. І. Дитяча книга: проблеми видавничої підготовки / Е. І. Огар. – Львів : АзАрт, 2002. – 160 с.
7. Педагогические требования и возрастная адресность игрушек. Методические рекомендации / Кол. автор.: С. Новоселова, Е. Зворыгина, Г. Докуциевская, Н. Реуцкая. – М.: Ротапринтный участок Ученого методического совета при АН СССР, 1987. – С. 3.
8. Попова Д.М. Использование новых материалов в дизайн-проектировании детской книжки-игрушки / Д. Попова // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2011. – № 9 (128). – С. 96 – 105.
9. Про завдання обласних відділів народної освіти в справі збільшення випуску, розширення асортименту і поліпшення якості дитячих іграшок та ігор по Українській РСР у 1954 році // Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – К., 1954. – № 16. – С. 17.
10. Список игрушек, разрешенных и запрещенных Комитетом по игрушке Наркомпроса РСФСР. – Москва ; Ленинград : КОИЗ, 1934 – 1935. – Вып. 2 / Под ред. Е. А. Флериной. – 1935. – 88 с.

Стаття надійшла до редакції 27.01.2018